

Francouzsko-československé vztahy od osvobození do únorového převratu, 1945–1948

Yvon Lacaze

Mohlo se v Evropě po druhé světové válce podařit dvěma národům – Čechům a Francouzům –, které se staly obětí nacistické invaze a mezi nimiž ještě před tímto napadením vyhloubila srážný příkop Mnichovská dohoda, aby se znovu sblížily a obnovily privilegované vztahy z meziválečného období? Bylo to možné za situace, kdy bylo rozložení světových sil, zvláště v Evropě, zcela zvráceno a kdy se upevnily dvě supervelmoci – Spojené státy a Sovětský svaz? A kdy druhá z nich – SSSR – již vrhá svůj stín na východní polovinu evropského kontinentu a vykonává dominantní vliv na československou politiku?¹ Dříve než se budeme zabývat francouzsko-československými vztahy v letech 1945–1948, kdy došlo v Praze k únorovému převratu, a tím i k jejich zlomu, považujeme za nezbytné uvést několik základních údajů, jejichž platnost bude potvrzena v celé stati.

Francie, která je znepokojena německým nebezpečím, je pro Československo ideálním partnerem

Bezprostředně po druhé světové válce jsou Francouzi přímo posedlí myšlenkou zajistit bezpečnost své země proti germánské hrozbě, neboť jsou přesvědčeni, že poražený stát bude chtít odplatu.² Zvláště se obávají, že se Německo sjednotí se slovanským blokem,³ že se obrátí k Východu. Odtud pak pramení myšlenka integrovat je do sjednocované Evropy, aby Kreml „nevyužil *nostalgie*“ dřívějšího protivníka.⁴ Je tu obava, že by Německo mohlo hrát v Evropě hlavní úlohu a nastolit „*hegemonii*, v níž *vždy doufalo*.“⁵ A konečně se objevuje také strach, že hospodářsky zesílí.⁶ Francouzské veřejné mínění je oslněno prestiží SSSR, vítěze nad nacismem, tím spíše, že mnozí intelektuálové a prakticky všechny sdělovací prostředky dodržují autocenzuru, pokud se týká informací o krutosti stalinského režimu. Naproti tomu reportáže v tisku ochotně pranýřují případy, kdy za Rýnem přežívá nacismus, kdy pokulhává demokracie a kdy se objevuje německý revanšismus.⁷

Nebudeme se zde zdržovat pařížskými návrhy o Německu po roce 1945, jako je odtržení Porýní, internacionalizace Porúří, připojení autonomního Sárska k Francii v celní a měnové oblasti.⁸ Tváří v tvář německému nebezpečí může Francie svého souseda za Rýnem buď rozdělit, nebo kontrolovat, rozlomit jeho jednotu, zbavit ho části jeho hospodářského potenciálu, nebo také uzavřít spojenecké aliance: francouzsko-sovětský pakt o spojení a vzájemné pomoci (10. prosince 1944), dunkerské francouzsko-britské spojení (4. března 1947).⁹ Odtud pak pramení nepřátelský postoj Quai d'Orsay k anglosaským představám, směřujícím k vytvoření takové západoněmecké vlády, která by mohla vyprovokovat sovětskou reakci a zvýšit germánské nebezpečí.¹⁰

Francouzskou politiku neurčovala jen obava z německého nebezpečí, ale také všemu a všem navzdory vytrvalá snaha o dobré vztahy se SSSR, a to právě na začátku roku 1948, tj. ve chvíli, kdy západní mocnosti zamýšlely ustavit vojenské spojení tváří v tvář

sovětskému nebezpečí. Ve svém memorandu, adresovaném zemím Beneluxu a sepsaném několik dní před pražským únorovým převratem, nespátňuje Quai d'Orsay jiný způsob, jak předejít nespokojenosti Moskvy, než poukázat na německé nebezpečí.¹¹ Je paradoxní, že Bruselská smlouva o hospodářské, sociální a kulturní spolupráci a kolektivní sebeobraně, podepsaná 17. března 1948, obsahuje ve své preambuli zmínku o závazku pěti států „*podniknout nezbytná opatření v případě, že se Německo vrátí k politice agrese*“.¹² Po pražském únorovém převratu se Francie dále stavěla rezervovaně k jednotě Německa, dále vedla nejistý boj na řece Ruhr.¹³ V té době (tj. v letech 1945–1948) to byl ideální partner Československa, které se bálo Německa, zapraženého k vozu SSSR.

Francie v Benešových plánech

Pro Edvarda Beneše představovala Francie na Západě zemi, která má svými politickými, ekonomickými a kulturními strukturami nejbližší k jeho vlasti. Zdála se mu nejvhodnější k tomu, aby tvořila „*předmostí*“, jež má zabránit rozdělení Evropy (a světa), rozdělení, které by podstatně snížilo míru nezávislosti československého prezidenta. Beneš znal přání Francie neupadnout pod hegemonii i cenu, kterou z tohoto důvodu připisoval de Gaulle nebo Vincent Auriol dobrým vztahům se SSSR. Z hlediska poměru k Německu se zájmy Francie a Československa shodovaly. Češi se obávali, aby „*odvěký nepřítel*“ nezískal na konfliktu, který by mu znovu přinesl velmocenské postavení.¹⁴ Beneš, jemuž ležela na srdci rovnováha sil, viděl ve francouzsko-československé smlouvě „*okno na Západ*“, které by pomohlo uniknout ze „*sovětského kruhu*“, jenž se stahoval kolem jeho spoluobčanů.¹⁵ V odpovědi na kritiky směřující proti formulaci francouzského návrhu Beneš zdůrazňoval, že důležité nejsou jednotlivé *formulace*, nýbrž *duch* smlouvy. V rozhodném okamžiku bude vše totiž záležet na dobré vůli partnerů dodržet své závazky.¹⁶

V tomto ohledu sdílel ministr zahraničních věcí Jan Masaryk Benešovy názory. Zatímco v březnu 1946 věnoval Francii v přehledné situační zprávě pouze skrovné místo¹⁷ a zdůrazňoval hlavně své „*hluboké porozumění*“ pro „*úsilí, jež Francie vyvíjí, pokud jde o bezpečnost jejích východních hranic proti případné německé agresi*“,¹⁸ je o rok později výmluvnější. Projevuje uspokojení nad styky s Velkou Británií, jakož i nad uzavřením francouzsko-britské spojenecké smlouvy v Dunkerku (4. března 1947) za podmínek, které mohou velkého sovětského bratra jen popudit.¹⁹ Vynakládá mnoho času na rozhovory, které již probíhají několik měsíců s cílem uzavřít francouzsko-československou smlouvu, zdůrazňuje totožnost francouzských a československých zájmů tváří v tvář německé „*agresi*“,²⁰ připomíná činnost, která probíhala v duchu intelektuální spolupráce, a projevuje spokojenost s nedávnou návštěvou francouzského ministra obnovy Tillona, neboť dokazuje vůli Francie spolupracovat na výstavbě poválečného světa.²¹

Francie a Československo jako mosty mezi Východem a Západem

Vědomí, že je nezbytné čelit stále latentně hrozícímu německému nebezpečí a udržovat z francouzské strany co nejdéle dobré vztahy se SSSR, jako i význam, který československá strana připisuje úkolu získat na svou stranu Francii k vyvážení pronikavého vlivu sovětského protektora, s nímž však nepřichází v úvahu žádná roztržka²² – to jsou faktory, které vysvětlují, proč byla představa *mostu* mezi Východem a Západem tak rozšířená ve Francii, stejně jako v Československu. Nevrátíme se k této představě v pojetí Prahy, neboť o tom bylo pojednáno jinde.²³

V Paříži udržuje ministr zahraničních věcí Georges Bidault politiku rovnováhy mezi Anglosasy a Sověty, neboť mu to diktuje vnitřní situace ve Francii koncem roku 1945. „*Posláním*“ francouzské diplomacie měl být návrat k dobrým vztahům mezi Spojenými státy a SSSR,²⁴ tj. stejná snaha, jakou sdílel Beneš i Jan Masaryk. Dokonce i na jaře 1946, kdy je Bidault přesvědčen o bezprostřední sovětské hrozbě (tím spíše, že FKS tehdy byla

v plném rozmachu) a kdy se na mírové konferenci objevuje marnost snah o politiku rovnováhy,²⁵ zůstává idea *mostu* zachována.

Vincent Auriol, který byl v lednu 1947 zvolen prezidentem republiky, svěřuje Francii úlohu *smířčícího zprostředkovatele* mezi Moskvou a Washingtonem.²⁶ V téže době vyslovuje ministerský předseda Ramadier ve svém projevu k Poslanecké sněmovně přání vyhnout se bloku, „*kteřý by usiloval o hegemonii nebo agresi*“.²⁷ Následujícího jara soudí Quai d'Orsay, že by bylo nebezpečné, kdyby se západní státy chovaly lhostejně k úsilí SSSR o sjednocení slovanských národů kolem německé otázky, což by konkretizovalo rozdělení světa na dva nepřátelské bloky. A proto i Quai d'Orsay vyzývá – nikoli bez jistého skepticismu – „*ke stavbě mostů mezi Východem a Západem*“.²⁸ Když pak v létě 1947 projížděl československý ministr Ripka přes Paříž, svěřil mu Ramadier, že Německo nebude ještě dlouhou dobu schopné rozpoutat válku, a proto by francouzsko-československá smlouva neměla praktickou hodnotu, ale měla by značný psychologický a politický význam, neboť by dokázala, že „*politika mostů*“ existuje.

Dlouho – ještě několik dní před československým únorovým převratem – odmítá francouzská diplomacie považovat rozdělení Evropy za definitivní. Tak se Bidault odvolává na svůj projev v Národním shromáždění z 13. února²⁹ a doporučuje vytvořit „*organizaci bezpečnosti s působností vůči Německu, což je společnou starostí celé Evropy*“, aby se Sověti necítili dotčeni.³⁰ Dokonce i po pražském převratu Auriol velmi litoval, že Bidault, který do té doby zaujímal „*neustranný postoj*“, „*zachází dokonce tak daleko, že se začleňuje do jednoho z těchto bloků*“.³¹

Přál si SSSR francouzsko-československé sblížení ve formě spojenectví?

Jestliže si Francouzi a Češi dlouho přáli hrát úlohu prostředníků mezi Anglosasy a Sověty, smířil se naproti tomu SSSR s myšlenkou sblížení či spojenectví mezi Francouzi a Čechy, popřípadě obecněji vzato, mezi Francií a státy střední a východní Evropy pod jeho nadvládou? Nebo by snad SSSR takový proces podporoval? Není to vyloučené, zvláště můžeme-li právem pátrat po Stalinových tajných myšlenkách.

Když byla 21. dubna 1945 uzavřena spojenecká smlouva mezi SSSR a Polskem, Stalin se zabýval představou „*hráze na východě... doplněné hrází na západě, tj. spojenectvím s našimi západními spojenci*“, jímž by byla „*německá agrese vyloučena*“. Nejvyšší představitel sovětského státu tedy „*nepochybuje o tom, že naši západní spojenci vítají tuto smlouvu*“.³² Krátce nato Vyšinskij v rozhovoru s Catrouxem, francouzským velvyslancem v Moskvě, připomíná smlouvy, které SSSR podepsal s Jugoslávií, s Polskem... a s Francií, a táže se: „*Kdy Francie uzavře pakt s Polskem?*“³³

Avšak když 10. září 1945 de Gaulle poskytl interview listu *Times*, v němž požadoval „*strategickou a politickou kontrolu*“ Porýní a Porúří, vyloučil z ní SSSR, přestože to byl kandidát na účast ve čtyřstranné kontrole.³⁴ Tento postoj řadil Sověty do živého. Vyslovili politování, že byla zamítnuta „*výzva*“, aby „*Francie, u níž nelze mluvit o nezájmu o východní Evropu, obnovila se zeměmi, kde je sovětský vliv převládající, své tradiční přátelské svazky*“.³⁵ Věci se nepochybně vyjasní, jakmile je řečeno, že Moskva bere s politováním na vědomí návrat k „*politice sanitního kordonu, Locarna, paktu čtyř a záchrany evropské civilizace... [která – pozn. aut.] vedla k Mnichovu*“, a že SSSR spatřuje v úsilí o sblížení Francie se Spojenými státy, s Velkou Británií a se západními zeměmi „*pokus jak se vyvléknout z francouzsko-sovětské smlouvy*“.³⁶ Francouzsko-sovětská smlouva – a případné smlouvy, které by Francie uzavřela se státy střední a východní Evropy – by tedy ze sovětského pohledu neměly žádný jiný význam, než odvrátit Francii od pokusu vytvořit s Anglosasy společnou frontu vůči Sovětskému svazu.

Co platí o Polsku, týká se i Československa. V červenci 1946 navrhuje Jan Masaryk francouzské vládě oficiálně uzavřít spojeneckou smlouvu a přitom odhaluje postranní myš-

lenky Moskvy. Vyšinskij mu prý řekl, že SSSR chápe francouzské bezpečnostní požadavky a že se bude snažit, aby Francie dostala nezbytné záruky.³⁷ SSSR by chtěl vyměnit svou podporu francouzských požadavků vůči Německu za uzavření spojeneckých smluv Francie s Prahou a s Varšavou, jak ostatně vyplývá i z Catrouxových pamětí (*Mémoires*).³⁸ Jak uvídíme, Sověti budou nabádat Čechy, aby nepodepisovali dohodu, která by obsahovala ustanovení, jež by se lišila od klauzulí obsažených v dohodě francouzsko-sovětské a československo-sovětské.³⁹ Francie, která by byla odsouzena k bezmocnosti, pokud jde o její *bezpečnost*, právě jako o její *ekonomické ambice*, nemohla zvolit společenství oslavované Stalinem. Byla proto nucena pokračovat v tradiční politice „sanitního kordonu“, která nevyklučovala nedůvěru veřejného mínění k anglosaské podpoře obnovy Německa.⁴⁰

Přehled francouzsko-československých vztahů, 1945–1948

Za druhé světové války se dvě exilové vlády – Svobodné Francie a Edvarda Beneše – snažily zlikvidovat spornou záležitost Mnichova a připravit návrat k dřívějšímu společenství. Dne 29. září 1942 byly odsouzeny dohody uzavřené před čtyřmi lety v Bavorsku, čímž se Svobodná Francie zavazovala obnovit Československo v hranicích před zářím 1938. Další prohlášení ze 17. srpna 1944⁴¹ o nulitě Mnichovské dohody obsahovalo zároveň záměr, že v dosavadních smlouvách mají být provedeny úpravy, aby byla spolupráce obou zemí „*těsnější a účinnější*“.⁴²

Po osvobození byly obnoveny normální diplomatické styky. Prvním francouzským velvyslancem v Praze byl v prosinci 1945 jmenován Maurice Dejean, velký přítel Čechů. Projevy přátelství byly zaznamenávány po celý rok 1945. Kromě dohody obchodní (24. října 1945) a kulturní (8. prosince 1945) uvedme Leclerkovu misi do Prahy u příležitosti 14. července, dále pak návštěvy Henriho Frenaye, ministra pro bývalé bojovníky, generála Fauchera, bývalého náčelníka francouzské vojenské mise v předválečné ČSR, a cestu Gastona Defferra, tehdejšího státního tajemníka na předsednictvu vlády. Jim odpovídají návštěvy pražského primátora Zenkla, ministra zahraničního obchodu Huberta Ripky, státního tajemníka na Ministerstvu zahraničních věcí Clementise, jakož i ministra národní obrany generála Svobody.⁴³

Při tomto obnovování styků sehrál nejvýznamnější úlohu Hubert Ripka, blízký Benešův přítel. Jakmile přijel do Francie podepsat obchodní dohodu, setkal se s de Gaullem, který byl zneklidněn politikou SSSR. Ripka se jej snažil uklidnit⁴⁴ a pokoušel se přesvědčit francouzskou politickou třídu – v prvé řadě komunisty Duclose a Tillona⁴⁵ –, že je nutné československo-sovětské společenství doplnit o francouzsko-československou alianci.⁴⁶ V tomto směru opravňovalo postavení antimnichovana Georgese Bidaulta v čele Quasi d'Orsay veškeré naděje.⁴⁷

V Praze zjišťuje francouzský chargé d'affaires Keller od června 1945, že zatímco sovětská přítomnost získává v rovině politické, Francie nevyklidila po stránce citové či intelektuální ani jednu pozici. Mnichovské trauma se prý rozplývá tou měrou, jak se Mnichov jeví jako „*jedna porážka v řadě porážek*“ Francie jdoucích za sebou, a pozbývá svou specifičnost.⁴⁸ Československo je sice „*ve sféře slovanských států*“, „*naprosto však není zahrnuto na Východ*“. Je ochotné obnovit své tradiční vztahy s Francií, je však třeba „*rychle jednat*“.⁴⁹

Beneš ovšem naproti tomu počítá s tím, že Francie bude podporovat jeho zemi v poválečném jednání. Clementis se dotazuje, jaký postoj zaujme Paříž v určitých klíčových otázkách (území Kladska, odsun Němců a Maďarů, západní hranice Polska). Jana Masaryka pak shoda francouzských a československých zájmů, pokud jde o osud Německa (východního či západního), vede k návrhu, aby obě země vyložily každá za sebe řešení, jaká mají na mysli.⁵⁰

Od září 1945 navrhuje Dejean – už jako politický ředitel Quai d'Orsay – zahájit předběžné rozhovory, aby mohly být utříděny otázky, které budou zkoumány mezi Paříží a Prahou.⁵¹ Zpráva pro ministra z odboru (29. října 1945) zdůrazňuje, že obě strany nic

nerozděluje, počítá s francouzským „porozuměním“ pro vystěhování Němců a Maďarů, odmítá politiku vyčkávání, kterou zastávají Anglosasové, a to i přes obtíže, jež by vyvolal hromadný příchod sudetských Němců do francouzského okupačního pásma. I když vzpomínka na „mnichovskou zradu“ ještě nezmizela, výsledek posledních francouzských voleb, které skončily jasným úspěchem levicových stran, jimž přinesly absolutní většinu v Ústavodárném shromáždění,⁵² byl v Praze posuzován jako šťastný. Porušení rovnováhy v důsledku skončení druhé světové války orientovalo ČSR na Východ a také její vnitřní politika (např. znárodnování) i její zahraniční dopady nebyly vždy v souladu s francouzskými zájmy. Přesto odbor dospěl k závěru, že je nutné vynaložit značné úsilí k porozumění a přizpůsobení, neboť je tu otázka, nepocítují-li už Češi tíhu tlaku sovětského spojení.⁵³ Pokud jde o vztahy mezi Francií a SSSR, Beneš bude rád hájit jednu stranu u druhé.⁵⁴

Na československé straně vzrůstá netrpělivost. Vládní kruhy, jak tvrdí Dejean, očekávají od Paříže „pozitivnější postoj, konkrétnější výraz našeho přátelství“, i když se Francie neúčastnila nedávné moskevské konference ministrů zahraničních věcí.⁵⁵ Pokud se týká německého problému, projevují Češi své sympatie k francouzským tezím a rádi by se podíleli na mezinárodním režimu plánovaném pro Porúří. V této věci navrhuje Dejean „středové“ řešení.⁵⁶ Francie, jak dodává velvyslanec, musí ve sporech mezi Prahou a Polskem i Maďarskem, právě tak jako v otázce Terstu přijmout československé hledisko.⁵⁷ Jestliže rozhodnutí moskevské konference snížila akční možnosti Paříže, mohou být zmíněné problémy předloženy OSN.⁵⁸

S přízní československého veřejného mínění věnovanou smlouvě s Paříží se setkáváme dokonce u tamních komunistů, kteří ve svých pochvalných projevech řadí Francii, považovanou za „pokrokovou“ k Sovětskému svazu.⁵⁹ Beneš zase vyslovuje politování nad politikou Anglosasů, kteří posilují Německo proti SSSR místo toho, aby posilovali Francii, spojení Sovětů a činitele harmonie.⁶⁰ Francouzsko-československá smlouva o přátelství by Československo zabezpečila proti opakování německé agresivity. Proto Zpráva o návrhu francouzsko-polské deklarace Čechy neobyčejně zajímá.⁶¹ K první demarši velvyslance Nöska ve věci podpisu skutečné spojenecké smlouvy dochází v dubnu,⁶² kdy zároveň Beneš, Jan Masaryk a Clementis uvažují o tomto námětu.⁶³ Nakonec se v červenci 1946 československá ministerská rada rozhodla na návrh Jana Masaryka přistoupit k jednání s francouzskou vládou (předem se ovšem ujistila, že Moskva proti tomu nemá námitky).⁶⁴ Jednomyslný souhlas československého veřejného mínění, jenž byl získán pro myšlenku spojení, a to nejen v kruzích tradičně nakloněných Francii (národní socialisté), nýbrž také na komunistické a socialistické levici, ještě dále zesílil, jakmile se vysocí sovětsští činitelé typu Molotova a Vyšinského příznivě vyslovili pro tento postup.⁶⁵

Quai d'Orsay reaguje na československou aktivitu zprvu opatrně. Za současných okolností, kdy se očekával podpis mírových smluv a všeobecná stabilizace Evropy, neměla Paříž v úmyslu uzavřít se spřátelenými zeměmi spojenecké smlouvy. Kdyby byl podepsán takový dokument s Prahou, vyvolal by diskuzi o smlouvách s jinými státy, proto se prý bylo potřeba chovat „velmi obezřetně“.⁶⁶ Paříž zkoumala orientaci zahraniční politiky Československa, které by se mohlo stát „n-tou sovětskou socialistickou republikou“. Francie by tím prý riskovala možnost, že by mohla být chycena „do spleti slovanských intrik“, jež by byla na překážku jejím vztahům se Západem. Proto je prý třeba omezit se na pouhou deklaraci o přátelství a spolupráci.⁶⁷

V srpnu 1946 předávají českoslovenští diplomaté Dejeanovi svůj návrh smlouvy.⁶⁸ Tento text se odvolává na londýnské prohlášení ze srpna 1944 (které stanoví úpravy dosavadních smluv) a na nutnost společné obrany „pro případ, kdyby Německo obnovilo svou politiku agrese“. Ve svém článku 2 počítá s přijetím společných opatření proti jakékoli hrozbě Německa, „aby se zabránilo nové agresi z jeho strany nebo ze strany kteréhokoli jiného státu, který by se s ním spojil přímo nebo jakkoli jinak“. Článek 3 slíbuj bezprostřední vojenskou pomoc v případě nepřátelství s Německem „nebo s jakýmkoli jiným státem, který by se spojil s Německem v agresi“.

Jednomyslnou podporu spojenectví s Francií umožnilo v Československu podle Dejeanova názoru několik činitelů: francouzská vnitřní politika, v níž měly vliv pokrokové síly; věrnost francouzské vlády vzešlé z voleb 2. června⁶⁹ duchu odboje; Dejeanovo úsilí přesvědčit četné Čechy, že spojenectví s Ruskem a zároveň i s Francií není neslučitelné; dohady předních pražských činitelů, je-li sovětské spojenectví zcela spolehlivé (zjišťují totiž kolísavý postoj SSSR k jejich sporům s Maďarskem).

Francie byla sice rozhodnutím moskevské konference odstavena od mírového urovnání s Maďarskem, s Rumunskem a s Bulharskem, avšak hrála značnou úlohu na mírové konferenci, zahájené 29. července. Francouzsko-československou solidaritu posílily také obavy, že se Německo stane předmětem hry mezi SSSR a Anglosasy. A konečně živý rozruch v Praze vyvolaly návrhy Poláků.⁷⁰

Pro Beneše, který konstatuje, že mezi Sověty a Anglosasy dochází na mírové konferenci k rostoucímu antagonismu, a soudí, že existence dvou bloků ztíží postavení jeho země,⁷¹ by francouzsko-československá dohoda znamenala uklidnění. Tehdejší předseda francouzské vlády Bidault sice pověřil 14. srpna Dejeana, aby informoval své partnery, že Paříž je připravena zahájit rozhovory neprodleně, avšak Quai d'Orsay, rovněž znepokojené rozpory mezi SSSR a Anglosasy, se chtělo vyhnout všemu, co by mohlo být vykládáno jako jednostranný akt ve prospěch jedné skupiny.⁷²

Odklady francouzské diplomacie znepokojují Gottwalda⁷³ i nekomunistické předáky jako Šrámka, Zenkla, Ripku, podle nichž by smlouva zajistila Československu větší volnost manévrování.⁷⁴ Bylo třeba vyčkat do února 1947, kdy přijeli do Paříže Jan Masaryk a Clementis, kteří tam jednali o celém souhrnu francouzsko-československých vztahů.⁷⁵ Teprve poté mohly být zahájeny rozhovory, o nichž byly Moskva i Washington uvědoměny. Quai d'Orsay, stále velmi opatrné, zprvu zdůrazňuje, že nejde o začátek jednání, ale že tyto rozhovory zapadají do kontextu probíhajících mezinárodních diskuzí.⁷⁶ Když byly mírové smlouvy s bývalými spojenci Německa 10. února 1947 podepsány, rozhodly se Paříž a Praha 14. února téhož roku zahájit jednání, aby byl splněn záměr vyhlášený v srpnu 1944, tj. posílit spolupráci obou zemí.⁷⁷

V následujících týdnech jsme na francouzské straně stále svědky vyčkávaní. Generálnímu tajemníkovi Ministerstva zahraničních věcí ČSR Heidrichovi, který si přeje uzavřít tuto záležitost před zahájením konference ministrů zahraničních věcí (měla se konat v Moskvě ve dnech 10.–20. dubna 1947), odpovídá Dejean, že Francie chce nejprve vést rozhovory s Velkou Británií (které vyústily v dunkerskou smlouvu ze 4. března 1947).⁷⁸ Podle názoru Chauvela, generálního tajemníka Quai d'Orsay, moskevská konference pozdrží francouzsko-československé jednání.⁷⁹ Naproti tomu celé československé veřejné mínění nadšeně a jednomyslně vítá prohlášení ze 14. února. Liší se jen motivy uspokojení. Katolíci (lidovci) a národní socialisté v něm vidí protiváhu k vlivu SSSR, zatímco komunisté a sociální demokraté je vykládají jako dementní obvinění, že se Praha váže na jedinou zemi, a považují utváření protisovětského bloku za nebezpečné. Všichni v něm přesto spatřují faktor stabilizace, rovnováhy, záruky větší volnosti manévrování v zahraniční politice. Francie opustila mnichovskou „*politiku abdikace*“ a dala jasně najevo svůj záměr hrát znovu úlohu v této oblasti. Jedním z těch, kdo projevují největší uspokojení, je velvyslanec SSSR v Praze, jenž v tomto vývoji objevuje pozitivní postoj k sovětské politice solidarity mezi slovanskými zeměmi.⁸⁰ Beneš otevřeně vyjadřuje své uspokojení, že Francie opět zaujme v Praze místo srovnatelné s postavením SSSR. Politika rovnováhy, založená na loajalitě k spojencům z Východu, právě tak jako ze Západu, může jenom posloužit třem zemím – Francii, Československu a Polsku –, jejichž zájmy vůči Německu jsou solidární. Pro československého prezidenta, který se vyjádřil vzletně, „*by to byla definitivní likvidace Mnichova a závěrečný akt osvobození země*“.⁸¹

Beneš a Gottwald znovu naléhají⁸² a Jan Masaryk vysloví o Francii v rozpravě o zahraniční politice dne 20. března 1947 názor, který je citován výše.⁸³ Některé Bidaultovy výroky v Poslanecké sněmovně, pronesené u příležitosti dunkerské francouzsko-britské smlou-

vy, a zvláště vřelé vůči Čechům, ožívují naděje v Praze.⁸⁴ Avšak Quai d'Orsay projevuje jistou rezervovanost. Vliv Britů a velvyslance Massigliho není neúčastný. Podle Massigliho se politika vzájemného zajištění proti Německu má praktikovat výhradně se zeměmi, které jsou stejně silné nebo silnější než Francie.⁸⁵ Ani Američané nezůstávají pozadu. Rada velvyslanectví Spojených států v Paříži tvrdí v rozhovoru s ředitelem evropského odboru Quai d'Orsay Courcelem, že budou-li uzavřeny bilaterální pakty s Polskem a s Československem, bude to mít politováníhodný dopad na americké veřejné mínění, neboť to povzdubí živly, které se stavějí proti americkým závazkům v Evropě, zvláště proti uzavření paktu čtyř, propagovanému bývalým americkým státním tajemníkem Byrnesem.⁸⁶ Naproti tomu podle názoru ředitele evropského odboru by tyto smlouvy byly v souladu s Chartou OSN a podporovaly by snahy Anglosasů získat SSSR pro Byrnesův plán.⁸⁷

Anglosaský nátlak byl vykonáván, aniž si jeho původci uvědomovali francouzský postoj. Proto Ramadier trpce konstatuje, že stav ozbrojených sil Francie jí nedovoluje uzavírat nové smluvní závazky.⁸⁸ Pokud jde o Bidaulta, neúspěch moskevské konference jej vede k tomu, že „*považuje za zbytečné dělat radost komunistům*“, přívržencům východoevropských aliancí, jak se vyjádřil v návalu zlosti před Bevinem.⁸⁹

V Praze projevuje Fierlinger⁹⁰ a Ripka⁹¹ úmysl setkat se osobně s francouzskými vedoucími činiteli. A skutečně se Ripka znovu setkává s Bidaultem, od něhož se mu dostane ujištění o dobré vůli.⁹² Kolegové lidovce Ducháčka se obávají, že Američané vykonávali nátlak na Francii během moskevských rozhovorů, aby izolovali Prahu.⁹³ Pokud jde o Dejeana, ten přešlapuje z netrpělivosti. Protože nějaké důvody přinutily Bidaulta, aby urychlil svůj návrat do Paříže bez zastávky v Praze, jak si to přáli Češi, zůstává otázka jednání o spojenecké smlouvě nevyřešena. Naproti tomu francouzsko-britská smlouva byla podepsána a moskevská konference ukončena. Jakmile byla vládní krize v proudu – v té době byli komunističtí ministři právě vyloučeni z vládního kabinetu (4. května) –, jakou záminku mohla Francie uvádět? Chce znovu zaujmout své místo ve střední Evropě, nebo chce rezignovat a tuto oblast jako v době uzavření Mnichovské dohody politicky vyklidit a přenechat tentokrát Sovětům? Nepřízpůsobit smlouvy okolnostem by znamenalo podkopat základy naší intelektuální aktivity, tj. oblastí, v níž se Velká Británie silně zajímá o Československo. Československé úřady se jistě dívají takovému nedostatku ochoty.⁹⁴

Dne 31. května byl československému velvyslanci v Paříži předložen francouzský protinávrh.⁹⁵ Tento dokument vnáší do československého návrhu změny. Klade smlouvu do rámce francouzských závazků vůči OSN (Charta OSN), popřípadě vůči Německu (odpovědnost čtyř okupačních mocností). Omezuje platnost ustanovení o konzultaci (článek 2) a pomoci (článek 3) pouze na Německo.⁹⁶ Clementis ihned uvádí připomínky. Přál by si, aby podobně jako je tomu ve smlouvách podepsaných dvěma stranami se SSSR nebo Francií s Velkou Británií, byla v preambuli zmínka o smlouvách, jež uzavřela Praha s Polskem a s Jugoslávií. Zvláště litoval, že byl vypuštěn článek 3 z pasáže o třetích státech, na níž zvláště lpěl Gottwald (Češi měli na mysli Maďarsko podněcované Německem).⁹⁷

Paříž a Praha se rozcházejí, pokud jde o datum, k němuž se váže otázka přepracování dřívějších dohod. Tato otázka se týká Francie teprve od společného prohlášení ze 14. února 1947; pro Československo sahá až k jeho nabídkám z července 1946. Češi podezřívají francouzskou politiku, že změnila svou orientaci v průběhu moskevské konference, během níž Francie mohla dosáhnout uspokojení ve věci německého uhlí a Sárska jedině díky Anglosasům.⁹⁸ Češi jsou tedy znepokojeni, že může dojít k trvalému ochlazení francouzsko-sovětských vztahů, které by neprospělo nezávislosti středoevropských zemí. „Vypuzení“ komunistických ministrů z francouzské vlády mělo odezvu v zemi, kde KSČ získala 38 % hlasů. Odtud pak pramení tendence KSČ odsouvat uzavření smlouvy do té doby, než bude vyjasněna politická situace ve Francii. Přesto však je pravda, že československá vláda je rozhodnuta smlouvu uzavřít, a to včetně její komunistické části.⁹⁹ Naproti tomu Francie sice souhlasí s preambulí, která by obsahovala zmínku o paktech se SSSR, vytrvale

však odmítá spojitost s třetími státy.¹⁰⁰ V pražské vládě sílí spory, neboť někteří komunističtí ministři na rozdíl od národních socialistů a lidovců nespěchají s uzavřením smlouvy.¹⁰¹ Proti Gottwaldovi se staví Beneš, jenž tvrdí, že chápe francouzský postoj, a přeje si neprodleně podepsat smlouvu.¹⁰²

Tehdy zasahuje do diskuze sovětský faktor. Clementis tvrdil Dejeanovi, že Gottwald informoval Moskvu o francouzsko-československé kontroverzi ohledně třetích států. Podle jeho sdělení Molotov zdůraznil, že dává přednost československé formulaci, avšak Praha má svobodu rozhodování.¹⁰³ Jan Masaryk přijímá Vyšinského, náměstka sovětského ministra zahraničních věcí. Ten jej neodrazuje od podpisu, klade však důraz na velké změny, k nimž došlo ve Francii a ve světě od moskevské konference, jakož i na nejistoty, které se vznášejí nad konferencí, jež byla právě zahájena v Paříži a je věnována Marshallovu plánu.¹⁰⁴

Porady československých ministrů jsou stále častější. Na zasedání ministerské rady dne 1. července se střetávají protikladné teze,¹⁰⁵ a to do té míry, že konečné rozhodnutí je svěřeno zvláštní užší konferenci.¹⁰⁶ Během této nové schůze, která se konala 2. července, setrvávají strany na svých pozicích a Beneš znovu zdůrazňuje význam, jaký přikládá uzavření spojeneckého svazku pro udržení nezávislé československé politiky, a svou snahu vydat se do Francie.¹⁰⁷ Je také přijato rozhodnutí vyslat delegaci do Moskvy, aby tam vysvětlila Sovětům situaci a zjistila jejich skutečné smýšlení.¹⁰⁸ Dne 4. července oznamuje Jan Masaryk svůj odjezd společně s Gottwaldem a s Ripkou z Benešova popudu, jak upřesňuje Dejean. Jde o záležitost velkého významu, neboť je to poprvé od osvobození, kdy jsou ministři rozděleni do takové hloubky ve sporu o zásadní problém a kdy je Gottwald ve formální opozici proti Benešovi a většině členů své vlády. Jan Masaryk využívá svých rozhovorů k tomu, aby podal Sovětům vysvětlení o Marshallově plánu.¹⁰⁹ Je možné se domnívat, že návštěva československých předáků v Moskvě neměla jako hlavní motiv zmíněný Marshallův plán, nýbrž návrh spojenecké smlouvy s Francií. Terén už byl připraven. Telegram, který adresoval Heidrich Moskvě a který rozvíjí námitky, jež by Sověti mohli vznést proti francouzskému návrhu, nebyl předběžně předložen vládě a nemohl než povzbudit SSSR k negativní odpovědi.¹¹⁰

Záležitost francouzsko-československé smlouvy nebyla v červenci 1947 Stalinovou hlavní starostí. Před čtvrt rokem (12. března) požadoval prezident Spojených států Truman od Kongresu 400 mil. \$ pro pomoc Řecku a Turecku, jimž hrozí komunismus. Dne 5. června oznámil americký státní tajemník Marshall na Harvardské univerzitě, že se zahajuje plán určený k hospodářskému povznesení Evropy. Avšak v Paříži se Molotov, který vystoupil v úloze obránce nezávislosti evropských zemí, postavil proti jakékoli kontrole Spojenými státy.¹¹¹ Víme, že během 9. července dal Stalin československé delegaci jednoznačně na srozuměnou, aby neodjížděla do Paříže, kam ji zvali Francouzi a Britové k diskuzi o zahájení Marshallova plánu.¹¹² Co bylo řečeno v Moskvě o návrhu francouzsko-československého paktu, je nám známo jak z Ripkových vzpomínek,¹¹³ tak i z diskuze 9. července, uchované v českých archivech.¹¹⁴

Problém francouzsko-československé smlouvy byl tedy odsunut do pozadí, takže se o něm mluvilo teprve na konci rozhovoru,¹¹⁵ který následoval po tiché dohodě mezi Stalinem a Gottwaldem.¹¹⁶ Stalin obratně ujišťuje, že si přeje, aby smlouva byla podepsána, aby se však trvalo na tom, že nesmí poskytovat méně výhod než ty smluvní dokumenty, které Československo uzavřelo se SSSR, s Jugoslávií a s Polskem. Nejvyšší představitel Sovětského svazu uvádí dva body, v nichž se francouzský návrh ukazuje jako méně příznivý než texty uvedených smluv: 1) Francie nezaručuje Praze *bezprostřední* a automatickou pomoc; 2) omezuje svou pomoc na případ, kdy zaútočí Německo, má se však na pozoru před tím, aby uvedla jediného spojence nebo jediného satelita Německa (Stalin prosazuje hypotézu o maďarské či rakouské agresi). Stalin si zakládal na britsko-sovětské smlouvě, která obsahuje ustanovení o pomoci proti Německu a jeho případným satelitům. To ovšem není případ francouzsko-sovětské smlouvy, o níž se Moskva neobává, neboť – jak pohrdlivě prohlašuje Stalin – „*není důležitá*“.¹¹⁷

Jakmile se Stalin vyjádřil, Jan Masaryk pronesl Dejeanovu poznámku, podle níž Praha žádá na Francii širší závazky než ty, které si Francie vymohla na Sovětském svazu. Proto Dejean navrhl výměnu dopisů, v níž by francouzská vláda připojila ke své smlouvě s Československem ta ustanovení, která by případně posílila francouzsko-sovětskou dohodu. Stalinovo mlčení k tomuto návrhu je příznačné pro jeho nechuť ke spojenectví mezi Československem a některou západoevropskou zemí. Gottwald podává sovětskému diktátorovi pomocnou ruku otázkou, zda by podepsání francouzsko-československé smlouvy mohlo ovlivnit probíhající britsko-sovětské jednání. Byla to otázka, na niž Stalin odpověděl opravdu s radostí: „*Podepíšete-li smlouvu, bude to mít jistě špatný vliv na naše rozhovory s Velkou Británií.*“¹¹⁸

Pokud jde tedy o francouzsko-československé spojenectví, Stalin sice nevyloučil jeho možnost, ale neprojevil stejnou blahovůli, jakou dával veřejně najevo přede dvěma roky pro navázání těsných vztahů mezi Francií a státy střední Evropy. Ve Francii vývoj událostí, kdy ztroskotala moskevská konference,¹¹⁹ kdy Molotov odmítl Marshallův plán,¹²⁰ ohromil politickou vrstvu, spjatou s dobrými vztahy k SSSR.

V Československu bylo z iniciativy lidovců a s Benešovým požehnáním přijato usnesení vyslat monsignora Hálu, ministra pošt, do Paříže a do Londýna. Osobní dopis tohoto preláta byl začátkem srpna předán Bidaultovi. Dopis je vlastně voláním o pomoc a zároveň odmítnutím nejhorší alternativy dalšího vývoje. Obsahuje celou řadu argumentů: odvolává se evropskou jednotu, která by vyplynula z extenze bilaterálních smluv mezi spojenci; chválí protimnichovana Bidaulta a „*novou Francii*“;¹²¹ přísně odsuzuje francouzský protínávrh jako neuspokojivý, zatímco se čekalo „*širší gesto*“; upozorňuje na nutnost francouzsko-československého spojenectví, neboť Československo nemůže být navázáno na západní bezpečnostní systém (symbolizovaný francouzsko-britskou aliancí) jinak než prostřednictvím Francie, právě tak jako západní mocnosti nemohou být ve střední Evropě přítomny jinak než prostřednictvím ČSR; obsahuje závazek bojovat proti pocitu československého lidu, že byl opuštěn, ačkoli je naopak žádostiv obnovit smlouvu s „*duchovně obnovenou*“ Francií; konečně tvrdí, že Stalin nevyslovil žádnou námitku. Z toho tedy vyplývá, že důležitý je *duch* smlouvy: „*Zlepšeme formulace!*“

Tento dopis monsignora Hály je zároveň svědectvím o stanovisku Československa k Marshallovu plánu a vysvětluje nepřítomnost takových osobností jako Šrámka, Ripky nebo Hály 10. července na schůzi ministerské rady, která schválila jeho odmítnutí.¹²² Jakmile Bidault tento dopis obdržel, přislíbil udělat gesto: Návrh smlouvy bude doplněn o ustanovení, jímž je smluvní strana ujišťována o automatickosti pomoci. Prohlásil však, že nemůže splnit požadavek, aby působnost spojeneckého svazku byla rozšířena i na případné spojence Německa, neboť by v takovém případě šlo o „*rozšíření smlouvy francouzsko-sovětské*“ až k tomu, že by byla Francie „*stavěna proti SSSR*“.¹²³

Jestliže Stalin značně zbrzdil další vývoj návrhu francouzsko-československé smlouvy, neznamenal to pro Prahu, že tam skončily spory ve vládě, i když komunisté mohli tvrdit, že Stalin sdílel Benešovy názory na význam obnovení francouzsko-československého spojenectví. Všichni soudí, že mezinárodní situace je značně nejistá. Podstatné je však to, že nit výměny názorů mezi Paříží a Prahou nebyla přerušena.¹²⁴ Zatímco Beneše se silně dotkly nesnáze spojené s jednáním o smlouvě a s odřeknutím účasti na konferenci o hospodářské pomoci,¹²⁵ Jan Masaryk si naopak zachoval důvěru, do níž se pravděpodobně ovšem poněkud nutil.¹²⁶ Navrhuje proto vzhledem k únavě Edvarda Beneše obnovit rozhovory až po prázdninách.¹²⁷

Monsignore Hála poté znovu odjíždí do Paříže, kde mu Bidault 13. září předává nový text, v jehož článku 3 se objevuje nový francouzský ústupek, tj. zmínka o třetích státech, které by se během nepřátelských akcí spojily s Německem.¹²⁸ Gottwald mohl sice snadno zdůrazňovat neshody mezi Paříží a Prahou v německém problému, neboť mohl obviňovat francouzskou diplomacii, že na přání Washingtonu podporuje nový vzestup německé ekonomiky po linii Marshallova plánu,¹²⁹ Beneš však přesto prohlašuje před Dejeanem

a Francisquem Gayem, čestným předsedou MRP (křesťanskodemokratického hnutí), že je rozhodnut dosáhnout podepsání francouzského textu.¹³⁰ Ocenil dobrou vůli Paříže a usoudil, že odmítnutí či odklad vinou Československa by byl velkou chybou. Slíbil, že se přičiní o to, aby obstrukce komunistů byly překonány.¹³¹

Anglosasové vyvinou znovu nátlak na Quai d'Orsay. Během svého rozhovoru s ředitelem evropského odboru francouzského Ministerstva zahraničních věcí dává ministr-rada britského velvyslanectví na srozuměnou, jak by bylo pro francouzskou vládu obtížné vymanit se z převzatých závazků. Kdyby byly uzavřeny pakty, s nimiž počítá Praha a Varšava, londýnská vláda by se vyvázala ze závazků, jež na sebe vzala v Dunkerku (tak to alespoň pochopil ředitel evropského odboru). Britský diplomat přednesl několik námětů: Praze by se mělo říci, že francouzská vláda, která starostlivě sleduje stav československo-sovětských vztahů, se ptá, zda by Češi měli plnou volnost dostat svým závazkům. Mohlo by se jim říci, že nejlepším prostředkem, jak se zabezpečit proti německé agresi, by bylo přistoupit k Byrnesovu plánu. Mohlo by se zdůraznit, že je mimo jakoukoli diskuzi pokračovat v rozhovorech během konference ministrů zahraničních věcí v Londýně,¹³² nebo při ukončení této konference stanovit, že Francie nemá v úmyslu ohrozit jednání o Byrnesově plánu a že se Češi musejí vzdát svých návrhů.¹³³ Massigli opět přejímá britské stanovisko. „*Jsmo vskutku příliš nejistí o vývoji situace v Československu, než abychom se dlouhodobě angažovali,*“ napsal ve své depeši.¹³⁴

Velká Británie je nejen skeptická, pokud jde o možnost posílit těmito smlouvami evropskou bezpečnost a pomoci prozápadním silám v těchto dvou zemích proti sovětské nadvládě, ale je také znepokojena, vidí-li, jak je Francie vtahována do složité sítě bilaterálních dohod, a to tím spíše, že některé z nich již nejsou zaměřeny pouze proti Německu, nýbrž erga omnes, tj. proti „imperialistům“. Paříž riskuje, že se ocitne sevřena nehybně mezi závazky vyplývajícími z dunkerské smlouvy a jinými, jež jsou výsledkem dalších smluv.¹³⁵

Dne 27. listopadu 1947 dá Francie Čechům jasně najevo svou rezervovanost během rozhovoru Zenkla, místopředsedy československé vlády, s Andrém Mariem, francouzským zatímním ministrem zahraničních věcí. Zatímco Zenkl líčí se zaujetím situaci v Československu jako lepší než v minulosti, protože komunisté prý měli neúspěchy ve vnitřní politice,¹³⁶ a referuje o Benešově uspokojení, že podpis francouzsko-československé smlouvy může posílit morální pozici nekomunistických sil v pražské vládě, snaží se francouzský ministr zmírnit nadšení svého partnera zprávou o právě probíhajícím francouzsko-polském jednání. Přispění Francie, praví, je podmíněno OSN a zvláštními závazky Francie, jakožto okupační mocnosti v Německu. Paříž by se nemohla Polsku (ani Československu) zaručit proti svým dalším spojencům (mezi nimi SSSR). I zde se tedy uplatňuje hypotéza o sovětském ohrožení Polska s germánským spočením. Francouzská vláda váhá s podpisem konečně také proto, že na nadcházející londýnské konferenci se má jednat o německém problému. Nakonec tedy Zenkl dostává jen slova útěchy a naděje, že jednání je pokládáno za odročené, popřípadě že bude pokračovat pomalejším tempem.¹³⁷

Ve druhém pololetí roku 1947 byl nepopíratelně zaznamenán tvrdší postoj Československa k Západu, zvláště pod vlivem KSČ. Ripka¹³⁸ je znepokojen československou odezvou na nelítostné potlačení bouřlivých stávek ve Francii koncem roku 1947, kdy ministr Kopecký mluvil o „*krvavém Schumanovi*“.¹³⁹ Na začátku roku 1948 popisuje Dejean stav veřejného mínění v ČSR, které je zklamáno zjištěním, že Francie se na londýnské konferenci odvrátila od SSSR a utvořila blok s Anglosasy. Kromě toho jsou komunisté zmateni neúspěchem stávkového hnutí ve Francii. Celkové zklamání bylo tím trpčí, že se s Paříží počítalo jako s faktorem, který omezí sovětský vliv, aniž se tím příliš znepokojí Moskva.¹⁴⁰

O několik týdnů později vyslovuje Beneš politování, že svět je rozdělen na soupeřící bloky, což může vyústit ve válku, a také že Francie už nehraje svou úlohu prostředníka.¹⁴¹ Pro československé komunisty ztratila smlouva s Francií jakoukoli hodnotu, ba nabyla protisovětského významu, jak vyplynulo z dialogu mezi Ripkou a Gottwaldem, uskutečněném v únoru 1948.¹⁴²

V Paříži vedl vývoj sovětské politiky k názoru, že je třeba připustit nevyhnutelnost hospodářského a politického vzestupu Německa v rámci „zdrucující revize“ francouzské politiky,¹⁴³ zaměřené od té doby na výhradní spolupráci s Anglosasy.¹⁴⁴ Znepokojení způsobené hrozbou z Východu vede Bidaulta ve shodě s britským ministrem Bevinem k tomu, aby hledal bezpečnostní závazek u Spojených států. Na zasedání ministerské rady 17. prosince 1947 vyvozuje Bidault závěry ze situace, kdy dvě největší velmoci dělí od sebe hluboká propast a kdy lze předvídat ustavení západoněmecké vlády. Tvrdí, že Rusko se chystá přivést Československo k poslušnosti, zaútočit na Rakousko, jakož i rozpoutat sociální nepokoje ve Francii a v Itálii, a proto je prý nutné vytvořit „bezpečnostní vojenský sbor“ společně s Belgičany a s Anglosasy.¹⁴⁵ Tím byly zahájeny přípravy na vytvoření vojenské aliance mezi Francií, Velkou Británií a třemi zeměmi Beneluxu, které vyústily v Bruselskou smlouvu (17. března 1948).¹⁴⁶

Mezitím došlo k pražskému převratu (25. února 1948), který vedl hned příštího dne ke společnému francouzsko-britsko-americkému prohlášení, jímž byl odsouzen,¹⁴⁷ a o den později k pohnutému projevu ministra Bidaulta v Národním shromáždění.¹⁴⁸ Těsně před pražským převratem vyvolalo velké rozpaky u Američanů memorandum státního departementu o rozhovorech jeho vysokých úředníků s diplomaty z francouzského velvyslanectví ve Washingtonu.¹⁴⁹ Bidault tehdy projevil starost, aby předčasně neriskoval společnou protestní demarš.¹⁵⁰ Dvacátý pátý únor 1948 urychlil tendenci k ryze protisovětské orientaci francouzské politiky¹⁵¹ a pochopitelně zmařil jakékoli vyhlídky na podepsání smlouvy o vzájemném spojenectví a přátelství mezi Paříží a Prahou.

* * *

Mnichovská dohoda nerozbila svazky mezi Francií a Československou republikou. Společná činnost Beneše a de Gaulla v Londýně, hluboká úcta, kterou k sobě navzájem chovaly tyto dvě hlavy státu, umožnily Francii obnovit od roku 1945 výhodné styky. Totožnost zájmů těchto dvou zemí – nedůvěra vůči Německu, oddanost spojenectví (nebo dobrým vztahům) se Sověty, péče o nezávislost na blocích, které se utvářely – to vše vysvětluje, proč byla v roce 1946 adresována československá výzva francouzské vládě se záměrem obnovit staré spojenectví z meziválečného období. Po této stránce představovaly osobnosti jako Bidault a Dejean velkou oporu pražských vládních činitelů.

Navzdory společnému přání obou zemí plnit funkci „mostů“ mezi Východem a Západem však triumfuje logika bloků. Francie projevuje své obavy o další vývoj Československa a nechce se příliš těsně vázat na sovětský blok. Je ostatně důrazně varována Anglosasy, kteří se příležitostně nezastaví ani před zastřeným vyděračstvím. Přitom Rusové, kteří nepodporovali požadavky Paříže vůči Německu a chtěli udržet jednotné Německo, aby je mohli snadněji zapřáhnout do svého vozu, vyvolávají zklamání ve Francii, jejíž zájmy byly zpočátku blízké sovětským. Zatímco o Marshallově plánu Sověti mluví hlasitě a silnými výrazy, v oblasti rodící se francouzsko-československé smlouvy, které zřejmě nepřikládají velký význam, se omezují na pouhé výhrady k připravovanému dokumentu. Avšak utužování bloků, jakož i rostoucí nepřátelství československých komunistů k státu, který „vytěsnil“ jejich francouzské soudruhy, v roce 1947 vyloučené z vlády, na okraj společnosti, odsoudily návrh francouzsko-československé smlouvy k osudu mrtvě narozeného projektu.

¹ Viz Lacaze, Y.: Les relations tchéco-soviétiques de 1945 à 1948 à la lumière des archives françaises. Příspěvek přednesený na kolokviu pořádaném Univerzitou Palackého v Olomouci ve dnech 20.–22. dubna 1994. Práce Benès–Stalin Relations, 1945–1948 vyjde v Revue d'Histoire diplomatique.

² Viz Cuttoli-Uhel, C. de: La politique allemande de la France (1945–1948) symbole de son impuissance? In: Girault, R., Frank, R.: La puissance française en question. Publications de la Sorbone 1988, s. 94.

³ Tak se vyslovil de Gaulle před Trumanem 25. srpna 1945. Viz Mémoires. Le Salut 1944–1946. Plon 1959, s. 552.

- ⁴ Viz Zpráva středoevropského odboru (sous-direction d'Europe centrale). L'Allemagne et l'Union européenne, 4. 1. 1949. In: Allemagne n° 41, f°s 14 a–17.
- ⁵ Tamtéž.
- ⁶ Viz Poidevin, R.: La France devant le danger allemand (1944–1952). In: L'Allemagne et la sécurité de l'Europe. Actes du colloque de Strasbourg, 5–6 octobre 1990. Revue d'Allemagne, t. XXIII, zvláštní číslo, květen 1991, s. 37–48.
- ⁷ Viz Gerbet, P.: Le Relèvement 1944–1949. Imprimerie nationale Editions 1991, s. 18–19.
- ⁸ Podrobněji viz Poidevin, R.: La politique allemande de la France en 1945. In: Vaisse, M. (éd.): 8 mai 1945. La Victoire en Europe. Actes du colloque international de Reims, 1985, La Manufacture 1985, s. 221–228. Viz též Bitsch, M.-T.: Un facteur de la sécurité de l'Europe: le désarmement économique de l'Allemagne 1945–1946. In: L'Allemagne et la sécurité de l'Europe, cit. dílo, s. 27–35.
- ⁹ Viz Poidevin, R.: La France devant le danger allemand (1944–1952), cit. dílo, s. 40–42.
- ¹⁰ Viz Melandri, P., Vaisse, M.: De la prise de conscience de l'impuissance à la quête de l'influence. In: Girault, R., Frank, R.: cit. dílo, s. 79.
- ¹¹ Viz Melandri, P.: L'Alliance atlantique. Galliamard, Julliard 1979, s. 37. Cit. dle Gerbet, P.: cit. dílo, s. 339. Francouzské memorandum (a obdobné memorandum Foreign Office) je z 19. února 1948.
- ¹² Poidevin, R.: La France devant le danger allemand (1944–1952), cit. dílo, s. 41.
- ¹³ Viz tamtéž, s. 43.
- ¹⁴ Viz Fejtő, F.: Un pont qui n'a pu être construit: le projet de traité franco-tchécoslovaque. In: Politique étrangère, 41e année, 1976, n° 1, s. 5–6. Viz též Le Coup de Prague. Seuil 1976, s. 79–80.
- ¹⁵ Beneš k Ripkovi: „Bylo by to pro nás okno, které se otevírá na Západ. Čím víc se sovětský kruh svírá kolem nás, tím je důležitější, abychom utužili svazky, které nás spojují s Francií, právě tak jako s anglosaskými zeměmi.“ – Ripka, H.: Le Coup de Prague. Une révolution préfabriquée. Plon, s. 85. Cit. dle Táborský, E.: President Edvard Benes between East and West, 1938–1948. Stanford 1981, s. 220–221.
- ¹⁶ Viz Ripka, H.: cit. dílo, s. 85.
- ¹⁷ Připomíná rychlé vypovězení Mnichovské dohody Svobodnou Francií v září 1942 a jeho potvrzení v srpnu 1944.
- ¹⁸ Masaryk, J.: Déclaration sur la politique étrangère tchécoslovaque prononcée devant l'Assemblée provisoire le 6 mars 1946. Orbis, Prague 1946. Malé místo, vyhrazené v tomto projevu Francii (s. 16–17 a 32), kontrastuje s dlouhými pasážemi věnovanými „spolupráci se slovanskými státy“.
- ¹⁹ Dunkerská smlouva „je inspirována stejným duchem spolupráce za účelem obrany míru v rámci Spojených národů, právě tak jako ve smlouvách, které jsme uzavřeli“.
- ²⁰ Pokud jde o stanoviska k budoucímu statusu Německa, Jan Masaryk doufá, že se přes francouzsko-československé neshody v této oblasti nakonec sblíží.
- ²¹ Viz Masaryk, J.: Exposé sur la politique étrangère tchécoslovaque à l'Assemblée nationale constituante le 20 mars 1947. Orbis, Prague 1947.
- ²² Další podrobnosti obsahuje můj příspěvek na olomouckém kolokviu. Viz poznámka 1.
- ²³ Viz tamtéž.
- ²⁴ Viz Zpráva amerického odboru (sous-direction d'Amérique). Les États-Unis et l'Allemagne, 16. 8. 1945. In: Allemagne n° 75, f°s 48–56. Viz též Gerbet, P.: cit. dílo, s. 104–105.
- ²⁵ Viz Gerbet, P.: cit. dílo, s. 107.
- ²⁶ Viz Auriol, V.: Journal du Septennat, t. I, 1947. Armand Colin 1970. Viz též Melandri, P., Vaisse, M.: cit. dílo, s. 78.
- ²⁷ Déclaration ministérielle du 21 janvier 1947. In: Année politique 1947, s. 322–323. Cit. dle Gerbet, P.: cit. dílo, s. 260. Gerbet se zmiňuje také o Jacquesovi de Saint-Hardouinovi, politickém poradci generála Königa, vrchního velitele v Německu, který přidělil Francii úlohu rozhodčího.
- ²⁸ „Je třeba stavět mosty mezi Východem a Západem, i když si ještě nejsme jisti, jak pevné jsou pilíře na druhém břehu.“ – Zpráva evropského odboru z 12. 6. 1947 o bilaterálních dohodách. Europe, 1944–1949. Généralités n° 20, f° 15.
- ²⁹ Když Bidault předával text jednoho návrhu na společenství představitelům Beneluxu, připomněl následující místo ze svého projevu: „Zaznamenal jsem zcela jasně, že francouzská vláda byla sice nucena konstatovat, že Evropa je nyní rozdělena, nechtěla však považovat toto rozdělení za definitivní... Její cíl [vlády – pozn. aut.] je zcela opačný; politickou a hospodářskou rekonstrukci západní Evropy vytvořit takový stav věcí, který by byl příznivý pro pozdější obnovu evropské jednoty.“
- ³⁰ Viz Telegram odeslaný 17. 2. ve 23.00 hodin do Bruselu, Haagu, Lucemburku, Londýna a Washingtonu. Généralités n° 21, f°s 24–28. Viz též Gerbet, P.: cit. dílo, s. 338.
- ³¹ Melandri, P., Vaisse, M.: cit. dílo, s. 79.
- ³² Lacroix-Riz, A.: Sécurité française et menace militaire allemande avant la conclusion des alliances occidentales: les déchirements du choix entre Moscou et Washington (1946–1947). In: Relations internationales n° 51, automne 1987, s. 301. Viz též Gerbet, P.: cit. dílo, s. 108.
- ³³ Catroux, G.: J'ai vu tomber le rideau de fer. Moscou, 1945–1948. Hachette 1952, s. 62–63. Viz též Gerbet, P.: cit. dílo, s. 108.
- ³⁴ Viz Lacroix-Riz, A.: cit. dílo, s. 301.
- ³⁵ Télégramme Moscou n°s 3943–3952, 21. 9. 1945. In: Généralités n° 4, f° 69.

- ³⁶ Télégramme Moscou n°s 3938–3947, 3948, 21. 9. 1945. In: tamtéž, f°s 68, 70. K předcházejícím událostem viz Lacroix-Riz, A.: cit. dílo, s. 301.
- ³⁷ Viz Télégramme Prague n°s 917–918, 5. 7. 1946. In: Y 286, f° 151. Viz též Gerbet, P.: cit. dílo, s. 109.
- ³⁸ Kdykoli Catroux vysloví Porúří, odpoví se mu narážkami na Polsko. Dochází proto k závěru, že by bylo možné získat přízeň SSSR spojenectvím s Polskem a s Jugoslávií. Viz Catroux, G.: cit. dílo, s. 149, 151–152. Viz též Gerbet, P.: cit. dílo, s. 109.
- ³⁹ Viz Gerbet, P.: cit. dílo.
- ⁴⁰ Viz Lacroix-Riz, A.: cit. dílo, s. 312.
- ⁴¹ Text zmíněného dokumentu je podepsán 22. srpna, je však antidatován („Vyhotoveno dvojmo v Alžiru a v Londýně 17. srpna“), aby se zachovala fikce, že de Gaulle byl přítomen, ačkoli byl ve skutečnosti ve Francii.
- ⁴² Viz Lacaze, Y.: Edouard Benès et la France Libre à la lumière des documents diplomatiques français. In: Revue d'Histoire diplomatique, juillet–décembre 1983, n°s 3–4, s. 316–317.
- ⁴³ O tom, co předcházelo, viz Etat des relations franco-tchécoslovaques, zaznamenaný do 12. 1. 1946. In: Tchécoslovaquie n° 60, f°s 57 r° – 58 r°. Viz též Zpráva středoevropského odboru (sous-direction d'Europe orientale) pro předsedu vlády. Relations tchécoslovaques, 8. 5. 1946. In: tamtéž, f°s 87–90.
- ⁴⁴ De Gaulle řekl Ripkovi o Benešovi: „Máte štěstí, že máte v čele vašeho státu člověka s takovou autoritou.“
- ⁴⁵ Duclos byl předsedou komunistické parlamentní skupiny a Tillon ministrem letectví.
- ⁴⁶ Viz Ripka, H.: cit. dílo, s. 75–76.
- ⁴⁷ Ripka zdůrazňuje, že Bidault přikládá své návštěvě charakter politické manifestace.
- ⁴⁸ Keller zde jistě lituje „diskrétnosti“ přátel Francie, způsobené vnitřní situací, kterou zkruskuje váha ruských armád. Viz Dépêche Prague n° 10, 9. 6. 1945. In: Tchécoslovaquie n° 60, f°s 15–19.
- ⁴⁹ Viz Rapport du 17 juillet 1945. In: tamtéž, f°s 26–32. Keller předává nótu generálu Leclerkovi, který vyzývá Francii, „aby hrála hru“ v oblasti politiky (jako rozhodčí Evropy), ekonomiky a kultury, aby napomáhala k urovnání otázek, jež mají pro Čechy životní význam, a aby přitom stále upevňovala svou nezávislost na Anglosasech. Viz Note du 15 juillet 1945. In: tamtéž, f°s 34–39.
- ⁵⁰ Paříž a Praha by mohly mluvit stejným hlasem o problému přílivu Němců ze zemědělského Východu na Západ nebo o záležitosti sudetských Němců.
- ⁵¹ Viz Dépêche Prague n° 542, 3. 9. 1945. In: Tchécoslovaquie n° 60, f°s 42–45.
- ⁵² Volby z 21. října 1945 do Ústavodárného shromáždění přinesly komunistům postavení „první francouzské strany“ (26 % hlasů, 160 mandátů). Za nimi následovali socialisté (24 %, 142 mandátů) a křesťanskodemokratické MRP (23,6 %, 152 mandátů).
- ⁵³ Viz Note du 29 octobre 1945. In: Tchécoslovaquie n° 60, f°s 51–54.
- ⁵⁴ Zároveň s tím, jak Beneš říká, že se jeho spoluočbané zajímají o francouzské návrhy na správu Porúří a Porýní, tvrdí Dejeanovi, že SSSR nemá vůči Francii zlé úmysly (i když Stalin nevěří, že by Francie mohla v dohledné době obnovit svou sílu). Sověti prý lépe chápou francouzské návrhy o Německu než Anglosasové. Viz Télégramme Prague n° 76, 14. 1. 1948. In: Tchécoslovaquie n° 40, f°s 220–227.
- ⁵⁵ Moskevská konference ministrů zahraničních věcí se konala od 16. do 26. prosince 1945. K této konferenci viz Gerbet, P.: cit. dílo, s. 44.
- ⁵⁶ Československo by mělo být zahrnuto mezi mocnosti přidružené ke správě, tedy nikoli do komise vykonávající exekutivní moc. Pokud by bylo Československo přijato, mohlo by být tímto způsobem uznáno též Polsko i Jugoslávie, a tak by Francie získala protiváhu vlivu Belgie a Nizozemska, které jsou bližšími přáteli Velké Británie.
- ⁵⁷ V mírové smlouvě s Itálií by měla Francie trvat na přístupu podunajských zemí k Jadranu.
- ⁵⁸ Viz Télégramme Prague n°s 80–92, 17. 1. 1946. In: Tchécoslovaquie n° 60, f°s 68–72.
- ⁵⁹ Např. Kopecký, ministr informací, připomíná „úzké vztahy [své země – pozn. aut.] se SSSR a s novou pokrokovou Francií“. V odpovědi na Churchillův projev ve Fultonu oživuje Rudé právo úlohu Anglie v mnichovské krizi. Přitom snímá odpovědnost za dohody z beder Francie a celou váhu viny přenáší výhradně na Velkou Británii. Přesto však na sjezdu KSC 28. března Slánský opět svaluje vinu na obě mocnosti. Když státní tajemník Ministerstva zahraničních věcí mluvil v Plzni o Mnichově, prohlásil: „Nová demokratická a lidová Francie, zrozená z boje proti německým okupantům a mnichovským zrádcům, je rovněž jedním z významných faktorů, které zaručují naši bezpečnost.“ – Télégramme Prague n°s 465–466, 488, 507–510, 579, 21., 25., 29. 3. a 20. 4. In: Tchécoslovaquie n° 48, f°s 281–284, 287.
- ⁶⁰ Viz Télégramme Prague n° 588, 22. 1. 1946. In: tamtéž, f°s 288–292.
- ⁶¹ Viz Zpráva východoevropského odboru (sous-direction d'Europe orientale) pro předsedu vlády. Relations franco-tchécoslovaques, 8. 5. 1946. In: Tchécoslovaquie n° 60, f°s 87–90.
- ⁶² Viz Télégramme pour Prague n°s 368–369, 24. 1. 1946. In: tamtéž, f° 82.
- ⁶³ Veřejné mínění v ČSR očekávalo spojeneckou smlouvu, která by nahradila dokumenty z let 1924 a 1925 a byla by uzavřena podle modelu francouzsko-sovětského paktu z prosince 1944 a sovětsko-československé spojenecké smlouvy z prosince 1943. Byla by zaměřena hlavně proti Německu a integrována do systému kolektivní bezpečnosti. Viz Télégramme Prague n°s 614–617, 27. 4. 1946. In: tamtéž, f°s 83–84.
- ⁶⁴ Viz Télégramme Prague n°s 931–933, 10. 7. 1946. In: tamtéž, f°s 91–93.
- ⁶⁵ Viz Télégramme Prague n°s 949–950, 15. 7. 1946. In: tamtéž, f°s 94–95.
- ⁶⁶ Viz Télégramme pour Prague, bez čísla, 17. 7. 1946. In: tamtéž, f° 97.
- ⁶⁷ Viz Zpráva východoevropského odboru (sous-direction d'Europe orientale), 17. 7. 1946. In: tamtéž, f° 99.

- ⁶⁸ Viz *Traité d'amitié, d'assistance mutuelle et de coopération en temps de paix* (Smlouva o přátelství, vzájemné pomoci a mírové spolupráci). In: tamtéž, f^{ns} 110–114. Pro modifikace viz listy (folios) 128–130.
- ⁶⁹ Volby do druhého Ústavodárného shromáždění (2. června 1946) zaznamenaly určitý sestup levice ve prospěch středu. MRP se stává „první stranou Francie“ (28,1 %, 169 poslaneckých mandátů). Komunisté získali hlasy, ale ztratili mandáty (26,2 %, 153 mandátů). Socialisté ztratili hlasy, radikálové postoupili.
- ⁷⁰ Tak dozrály návrhy, které Beneš vysvětloval Duclosovi už v březnu. Viz *Télégramme Prague* n° 1017, 7. 8. 1946. In: *Tchécoslovaquie* n° 60, f^{ns} 108 r° – 109 r°.
- ⁷¹ Beneš jde tak daleko, že se táže Dejeana, zdali Francie považuje Československo již za součást jednoho z bloků.
- ⁷² Viz *Télégramme Prague* n° 1062, 26. 8. 1946. In: *Tchécoslovaquie* n° 60, f^{ns} 118–120.
- ⁷³ Gottwald si stěžuje, že návrhy československých delegátů na mírové konferenci jsou odmítány. Dejean to vysvětluje prozatímností francouzské vlády. Viz *Télégramme Prague* n° 1184, 5. 10. 1946. In: tamtéž, f^{ns} 126–127. Francouzská vláda byla prozatímní v tom smyslu, že se čekalo na deznacii prezidenta republiky Vincenta Auriola v lednu 1947.
- ⁷⁴ Viz *Télégramme Prague*, 15. 1. 1947. In: tamtéž, f° 139.
- ⁷⁵ Viz *Télégramme Prague* n° 64, 6. 2. 1947. In: tamtéž, f° 153.
- ⁷⁶ Viz *Télégramme pour Moscou* n°s 551–553, pour Washington n°s 769–771, 13. 2. 1947. In: tamtéž, f^{ns} 162–163.
- ⁷⁷ Viz *Télégramme pour Moscou* n° 554, pour Washington n° 772, 14. 2. 1947. In: tamtéž, f° 166.
- ⁷⁸ Viz *Télégramme Prague* n°s 84–85, 19. 2. 1947. In: tamtéž, f^{ns} 168–169.
- ⁷⁹ Viz *Télégramme pour Prague* n°s 139–140, 20. 2. 1947. In: tamtéž, f^{ns} 177–178.
- ⁸⁰ Viz *Télégramme Prague* n°s 86–93, 20. 2. 1947. In: tamtéž, f^{ns} 179 r° – 180 r°. O tom, jak v tisku reagoval lidovec Ducháček nebo komunista Simone, viz *Dépêche Prague* n° 232/EU, 19. 2. 1947. In: tamtéž, f^{ns} 170–176.
- ⁸¹ *Télégramme Prague* n°s 115–117, 27. 2. 1947. In: tamtéž, f^{ns} 190–190 bis. Beneš ochotně přijímá zásadu pozvání do Paříže.
- ⁸² Aby k podepsání mohlo dojít brzy po moskevské konferenci. Viz *Télégramme Prague* n°s 118–120, 27. 2. 1947. In: tamtéž, f° 191.
- ⁸³ Jan Masaryk tu naráží na ujišťování francouzského ministra obnovy Tillona. Viz *Télégramme Prague* n° 207, 26. 3. 1947. In: tamtéž, f^{ns} 200–201.
- ⁸⁴ Bidault prohlašuje: „Brána je otevřena již nyní našim československým a polským spojencům; právě tak je otevřena našim spojencům belgickým a nizozemským“, a to pokud jde o rozhovory v rovině ekonomické a politické. Připomněl, že Francie nemá ve zvyku rušit své závazky, čímž připomněl případ Československa, s nímž Francie stále udržovala společenství, které prošlo strastiplnou zkouškou roku 1938: „Až nadejde den, budeme s touto zemí, naším přítelem, který vystoupil z propasti, stavět tento velký most mezi Východem a Západem, mohu-li tak říci – v duchu doby, v souladu s Chartou OSN i s našimi vzájemnými city.“ – *Télégramme Prague* n°s 149–150, 6. 3. 1947. *Télégramme pour Prague* n°s 201–203, 8. 3. 1947. In: *Tchécoslovaquie* n° 49, f^{ns} 109–111. Srov. též se souborem *Généralités* n° 21, f^{ns} 145–147.
- ⁸⁵ Viz *Dépêche Londres* n° 909, 31. 3. 1947. In: *Tchécoslovaquie* n° 60, f^{ns} 202–203.
- ⁸⁶ Byrnesův plán ukládal odzbrojení a demilitarizaci Německa na dobu 25 let. K Courcelově odpovědi, podle níž by navrhované smlouvy nejen zabránily rozdělení Evropy, ale také usnadnily jednání čtyř o dohodu na základě amerického projektu, viz *Zpráva evropského odboru francouzského Ministerstva zahraničních věcí* z 24. 5. 1947. In: tamtéž, f° 222.
- ⁸⁷ Evropský odbor se domnívá, že ignorovat snahy SSSR o sjednocení slovanských národů by neprospělo míru, ale přesvědčilo by o nevyhnutelnosti rozštěpení kontinentu na dva nepřátelské bloky. Viz *Zpráva evropského odboru (direction d'Europe)*. *Accords bilatéraux*, 26. 5. 1947. In: tamtéž, f^{ns} 223–231.
- ⁸⁸ Viz Auriol, V.: cit. dílo, s. 243–244, 28. 5. 1947. Viz též Gerbet, P.: cit. dílo, s. 108, 266.
- ⁸⁹ Viz Young, J. W.: *Britain, France and the Unity of Europe*. Leicester 1984, s. 59, poznámka 20. V důvěrném sdělení Paulu-Henrimu Spaakovi dal Bidault jasně najevo svou nedůvěru k sovětským předákům, které označil za „omezené, zatvrzelé a lstivé“, jakož i do značné míry ochotu hrát s „americkou kartou“. Viz Gerbet, P.: cit. dílo, s. 266.
- ⁹⁰ Viz *Télégramme Prague* n°s 304–305, 25. 4. 1947. In: *Tchécoslovaquie* n° 60, f° 207.
- ⁹¹ Viz *Télégramme Prague* n° 329, 2. 5. 1947. In: tamtéž, f^{ns} 208–209.
- ⁹² Během cesty, uskutečněné od konce dubna do začátku května, Bidault řekl Ripkovi, že mu záleží na rychlém podpisu smlouvy (jakmile budou texty dokončeny, přijede do Prahy). Auriol se zmiňuje, že s radostí uvítá Beneše. Viz Ripka, H.: cit. dílo, s. 79–80.
- ⁹³ Viz *Télégramme Prague* n°s 361–364, 9. 5. 1947. In: *Tchécoslovaquie* n° 60, f^{ns} 219–220.
- ⁹⁴ Viz *Télégramme Prague* n°s 340–347, 6. 5. 1947. In: tamtéž, f^{ns} 210–213. Dejean nicméně soudí, že by francouzské protinávhrhy měly vycházet ze snahy nebrat na sebe závazky, jež by přesahovaly ty, které vyplývají z francouzsko-sovětské smlouvy. Viz *Télégramme Prague* n°s 348–349, 7. 5. 1947. In: tamtéž, f^{ns} 215–216.
- ⁹⁵ K francouzskému textu viz tamtéž, f^{ns} 235–237, 239–241.
- ⁹⁶ Viz *Télégramme pour Prague* n°s 482–491, 4. 6. 1947. In: *Tchécoslovaquie* n° 61, f^{ns} 6–9. Francouzský text neobsahuje závazky vůči třetím státům ani závazky vyplývající z ustanovení Charty OSN. Viz *Tchécoslovaquie* n° 60, f^{ns} 235–237.
- ⁹⁷ Viz *Télégramme Prague* n°s 428–434, 6. 5. 1947. In: *Tchécoslovaquie* n° 61, f^{ns} 17–19. Ve svém díle Ripka

píše o Maďarsku, které je sice řízeno komunistou Rákosim, ale není o nic méně nacionalistické než pod Hortyho vládou (s. 78).

⁹⁸ K moskevské konferenci (10. března – 20. dubna 1947), která skončila nezdarem, viz Gerbet, P.: cit. dílo, s. 260–266.

⁹⁹ Na tomto místě lze uvést Dejeanovu chválu na Gottwalda: „Ministerský předseda, který je zároveň v čele komunistické strany, je muž velkého formátu a dostatečné autority, aby pochopil a uznal, že uzavření spojenecké smlouvy patří do vyšší roviny než změny nálady nebo výkyvy v politice.“ – Télégramme Prague n°s 437–441, 9. 6. 1947. In: Tchécoslovaquie n° 61, f°s 20–22.

¹⁰⁰ Viz Tlégramme Prague n°s 507–508, 14. 6. 1947. In: tamtéž, f°s 27–31.

¹⁰¹ Viz Tlégramme Prague n°s 454–456, 14. 6. 1947. In: tamtéž, f°s 25–26.

¹⁰² Viz Tlégramme Prague n°s 469–471, 18. 6. 1947, n°s 488–490, 20. 6. 1947. In: tamtéž, f°s 42, 49–50. K rozpravě v ministerské radě viz Ripka, H.: cit. dílo, s. 82–84. Ten radí nevzdávat se smlouvy, i kdyby Francie odmítla československou verzi. Protože spojenecké svazky Paříže se SSSR a s Velkou Británií jsou namířeny jediné proti Německu, bylo by obtížné žádat na Francii rozsáhlejší záruky než ty, které poskytuje ostatním spojencům. Viz rovněž argumenty, které českoslovenští komunisté vyvodili z britsko-sovětské smlouvy (a které později převezl Stalin v rozhovoru s československými představiteli). Srov. též Fejtö, F.: cit. dílo, s. 7–8.

¹⁰³ Viz Tlégramme Prague n°s 516–518, 26. 6. 1947. In: Tchécoslovaquie n° 61, f° 54.

¹⁰⁴ Jan Masaryk není ještě tak zviklán. Viz Tlégramme Prague n°s 533–536, 1. 7. 1947. In: tamtéž, f°s 57–58.

¹⁰⁵ Během tohoto zasedání vlády zasahuje Masaryk, zvláště však generální tajemník Černínského paláce Heidrich, který dává na vědomí otázku položenou Moskvě i sovětskou odpověď a čte návrh dopisu Bidaultovi, kde je uvedeno, v čem se liší francouzské a československé pojetí smlouvy. Gottwald se vyslovuje pro československou formulaci článku 2. Komunistický ministr informací si přeje, aby se vyčkalo, než bude sestavena francouzská vláda, na níž se budou podílet komunisté. Zenkl, monsignore Hála a Procházka se zřejmě vyslovují v jiném smyslu a Ripka navrhuje kompromisní formulaci. (Francouzský text byl prý schválen ve své poslední verzi, ale k rozšíření platnosti smlouvy na třetí státy by došlo tehdy, jestliže by Francie souhlasila s touto extenzí v některé smlouvě s jinou mocností.)

¹⁰⁶ Viz Tlégramme Prague n°s 540–546, 3. 7. 1947. In: Tchécoslovaquie n° 61, f° 64–66.

¹⁰⁷ Jinak si Beneš stěžuje, že nebyl konzultován o telegramu s instrukcemi, který poslal Heidrich do Moskvy. Podobně lituje i Jan Masaryk, že mu tento telegram nebyl ukázán před odesláním, ačkoli byl podepsán jeho jménem. Viz Tlégramme Prague n°s 547–550, 3. 7. 1947. In: tamtéž, f°s 67–68.

¹⁰⁸ Viz Tlégramme Prague n° 587, 9. 7. 1947. In: Tchécoslovaquie n° 49, f°s 219–220 ter. Sledujeme-li dále Ripkovo dílo, dovíme se, že to byl on, kdo prý navrhl položit otázku o francouzském projektu Stalinovi a kdo radil vyslat Gottwalda a Jana Masaryka do Moskvy. Viz Ripka, H.: cit. dílo, s. 48.

¹⁰⁹ Dejean končí výrokem o Masarykovi, že „je unaven a znechucen všemi těmito boji“ a že si přeje odejít z politického života. Viz Tlégramme Prague n°s 561–563, 4. 7. 1947. In: Tchécoslovaquie n° 49, f°s 69–70.

¹¹⁰ Viz Ripka, H.: cit. dílo, s. 86. K této poznámce viz též výše uvedeně.

¹¹¹ Na konferenci ministrů zahraničních věcí v Paříži (27. června – 2. července) Molotov zamítá francouzský návrh, podle něhož měl být francouzsko-britsko-sovětským řídicím výborem založen program evropského rozvoje, protože všeobecný program pro Evropu by porušil svrchovanost států a byl by pod kontrolou USA. Sovětský ministr pranyřuje také předpokládanou rekonstrukci německé hospodářské moci. K tomu, co tomu předcházelo, viz Gerbet, P.: cit. dílo, s. 271–272.

¹¹² Viz můj příspěvek na olomouckém kolokviu. Viz poznámka 1.

¹¹³ Viz Le Coup de Prague, cit. dílo, s. 87–90.

¹¹⁴ Záznam o této diskuzi byl uveřejněn podle dokumentu ze Šrámkova archivu v časopise Bohemia, t. XXXII, 1991, s. 133–149, pod názvem Stalin, Czechoslovakia and the Marshall Plan: new documentation from Czechoslovak Archives (úvod zpracoval Karel Kaplan a analýzu dokumentu Vojtěch Mastný).

¹¹⁵ Viz Ripka, H.: cit. dílo, s. 88.

¹¹⁶ Viz tamtéž, s. 56. Aniž o tom informoval své kolegy, Gottwald rozšířil program svého poslání, který se původně omezoval na rozhovory se Sověty o návrhu francouzsko-československé smlouvy a o obchodních otázkách.

¹¹⁷ Stalin však zdůrazňuje, že Angličané navrhli prodloužit platnost sovětsko-britské dohody z dvaceti na padesát let; snaží se ale zrušit ustanovení o okamžité pomoci a o satelitech Německa. Britské odmítnutí nové klauzule, navrhované Rusy, bylo příčinou přerušení rozhovorů.

¹¹⁸ Ripka, H.: cit. dílo. Viz též Stalin, Czechoslovakia and the Marshall Plan: new documentation from Czechoslovak Archives, cit. dílo. Viz rovněž poznámka 114.

¹¹⁹ V souvislosti s tímto nezdarem píše diplomat François Seydoux: „Myšlenka vzdálit se od nich [Rusů – pozn. aut.] se nám nelíbí... Obáváme se, že se nezvratně podílíme na rozdělení Evropy... Naše pohledy se neodvracejí definitivně od SSSR.“ – Seydoux, F.: Mémoires d'outre-Rhin. Fayard 1975, s. 111–112. Cit. dle Melandri, P., Vaisse, M.: cit. dílo, s. 79.

¹²⁰ Ztroskotání pařížské konference (27. června – 3. července 1947) konsternovalo Bluma; Ramadier se smíří „s nepřítomností SSSR, protože jeho přítomnost je v povaze věcí, nikoli ve vrtochu lidí“; Auriol se bojí následků roztržky; socialisté se přidávají k výstavbě západní Evropy v naději, že tak vznikne „třetí síla“. Viz Gerbet, P.: cit. dílo, s. 273.

¹²¹ Navzdory vzpomínce na Mnichov „je to nová Francie, pomnichovská, Bidaultova a »protimnichovských« komunistů, která s námi chce obnovit spojeneckou smlouvu“.

¹²² Kdyby tyto osobnosti odmítly sovětské varování izolovaně, vznikla by situace protikladná francouzskému

vývoji, neboť vládní krize by nemohla vyústit jinam než k vytvoření kabinetu, z něhož by byl jejich proud vyloučen a v němž by byla socialistická tendence posílena. Viz Dopis datovaný 26. 7. 1947. In: Tchécoslovaquie n° 49, f°s 222–232; n° 61, f°s 79–88.

¹²³ „To by se vládě nemohlo stát,“ praví Bidault. Táže se na případné vazaly Německa a zvolá: „Mluvit o vazalech, to je nesmysl!“ K setkání Bidaulta s Ducháčkem došlo 2. srpna. Viz Fejtö, F.: cit. dílo, s. 9.

¹²⁴ Viz Télégramme Prague n° 643, 25. 7. 1947. In: Tchécoslovaquie n° 61, f°s 76–78.

¹²⁵ Viz Télégramme Prague n° 694, 20. 8. 1947. In: tamtéž, f°s 113. Viz též Auriol, V.: cit. dílo, s. 389 (7 août).

¹²⁶ V jednom interview Jan Masaryk tvrdí, že zbývá jen vyřešit několik podrobností a že se SSSR nestaví proti podpisu dohody. Viz Télégramme Prague n° 660, 2. 8. 1947. In: Tchécoslovaquie n° 61, f°s 98.

¹²⁷ Viz Télégramme Prague n° 661–664, 2. 8. 1947. In: tamtéž, f°s 99–100.

¹²⁸ Bidault navrhl tuto formulaci: „Jestliže se další státy připojí k Německu v nepřátelských akcích rozpoutaných v podmínkách stanovených v předěšlém odstavci, bude zúčastněné vysoké smluvní straně poskytnuta stejná pomoc a stejná podpora.“ – Télégramme Prague n° 711, 25. 8. 1947. In: tamtéž, f°s 119, 123. Viz též Ripka, H.: cit. dílo, s. 90–91. Ripka si připsuje zásluhu, že za své návštěvy Paříže v polovině srpna hlásal formulaci blízkou té, kterou zvolil Bidault během svých rozhovorů s francouzskou politickou třídou. Viz rovněž Fejtö, F.: cit. dílo, s. 10.

¹²⁹ Viz Télégramme Prague n° 807–810, 11. 10. 1947. In: Tchécoslovaquie n° 61, f°s 129–130.

¹³⁰ Viz Télégramme Prague n° 811–812, 11. 10. 1947. In: tamtéž, f° 131. Viz též Auriol, V.: cit. dílo, s. 473 (15 octobre).

¹³¹ Viz Télégramme Prague n° 948–957, 22. 11. 1947. In: Tchécoslovaquie n° 61, f°s 134–137. K setkání Beneše s Dejeanem došlo 18. listopadu 1947. Nový francouzský text byl předán Benešovi, ale také Clementisovi, který o něm diskutuje. Viz Télégramme Prague n° 960–965, 24. 11. 1947. In: tamtéž, f°s 138–139. V rozhovoru s Ripkou, který následoval po uzavření dohody mezi KSČ a československými sociálními demokraty (11. září), Beneš vytýká komunistům, že sabotují francouzsko-československou smlouvu: „Vidíte jasně, že nedělají politiku československou, ale politiku moskevskou.“ – Ripka, H.: cit. dílo, s. 100.

¹³² Tato konference se konala od 25. listopadu do 15. prosince 1947. Byla pokládána za „konferenci poslední šance“, ale skončila nezdarem. Viz Gerbet, P.: cit. dílo, s. 281.

¹³³ Viz Zpráva evropského odboru (direction d'Europe), 25. 11. 1947. In: Tchécoslovaquie n° 61, f°s 139–141.

¹³⁴ Télégramme Londres n° 2859, 27. 11. 1947. In: tamtéž, f° 144.

¹³⁵ Praha a Varšava měly jinak podle názoru Britů doporučit Moskvě, aby přijala Byrnesův plán. Viz Dépêche Londres n° 2833/EU, 3. 12. 1947. In: tamtéž, f°s 147–149.

¹³⁶ Je to narážka na návrh sloučení KSČ a sociálnědemokratické strany, který nevyšel vzhledem k výsledkům brněnského sjezdu sociální demokracie (13.–20. listopadu 1947), neboť na něm zvítězila Laušmanova centristická frakce nad Fierlingerovými prokomunisty.

¹³⁷ Viz Zpráva ze 4. prosince 1947. In: Tchécoslovaquie n° 61, f°s 150–153. Viz též Auriol, V.: cit. dílo, s. 584–587 (24–26 novembre).

¹³⁸ Ripka spojuje tyto rušivé změny s poradou ve Szlarské Porebě (22.–27. 9. 1947), kde bylo založeno Informační byro komunistické a dělnických stran. Viz Télégramme Moscou n° 3197, 5. 12. 1947. In: Tchécoslovaquie n° 49, f°s 279–280. K této události viz též Gerbet, P.: cit. dílo, s. 276–277.

¹³⁹ K této epizodě viz Tchécoslovaquie n° 61, f°s 154–162, 166–183 (5–12 décembre). Přes osobu Roberta Schumana, který byl v době nepokojů předsedou vlády, mluví Kopecký na československé antikomunisty.

¹⁴⁰ Viz Télégramme Prague n° 3, 2. 1. 1948. In: Tchécoslovaquie n° 50, f°s 1–9.

¹⁴¹ Viz Télégramme Prague n° 123, 13. 2. 1948. In: tamtéž, f°s 36–40.

¹⁴² Viz Ripka, H.: cit. dílo, s. 192.

¹⁴³ Viz Vaisse, M.: Georges Bidault. In: Politique étrangère, 1/86, s. 78.

¹⁴⁴ A to navzdory iniciativám vysokého amerického a britského vojenského velitele, které byly v Paříži posuzovány jako nešťastné. Na jejich základě byla totiž během léta 1947 zřízena Bizonální hospodářská rada, která znamenala počátek německé politické vlády, svědčeno vedení uhelných dolů Němcům a povoleno zvýšení roční výroby oceli. Z těchto důvodů pohrozil Bidault demisí. V lednu 1948 byla zmíněná hospodářská rada reorganizována, takže se její struktura přiblížila parlamentní vládě. Tento „frankfurtský parlament“ odráží francouzské protesty. Viz Gerbet, P.: cit. dílo, s. 280–285. K tomu je třeba poznamenat, že určité sliby, dané Francii na londýnské konferenci, byly splněny v lednu 1948. To se týká sárského uhlí. Viz tamtéž.

¹⁴⁵ Viz Auriol, V.: cit. dílo, s. 638–639. Viz též Melandri, P., Vaisse, M.: cit. dílo, s. 81. Viz rovněž Gerbet, P.: cit. dílo, s. 336.

¹⁴⁶ Poznamenejme, že mezitím byl 22. ledna 1948 přednesen slavný Bevinův projev, který znamenal slavnostní výstrahu Sovětskému svazu, obviněnému, že používá „všech metod, jež jsou mu dostupné, aby zavedl komunistickou kontrolu ve východní i západní Evropě“. – Généralités n° 20, f°s 41–50. Tento projev staví Československo, které se snaží „vyhnout se volbě mezi dvěma soupeřícími skupinami“, do obtížné situace. Viz Dépêche Prague n° 103/EU, 13. 2. 1948. In: Tchécoslovaquie n° 61, f°s 329–336.

¹⁴⁷ Bylo odsouzeno nastolení „zastřené diktatury jedné strany pod rouškou vlády národní jednoty“, a to „díky krizi uměle a svévolně vyprovokované“. Jde tu o „vývoj, jehož důsledky nemohou být pro československý lid jiné než katastrofální“. – Tchécoslovaquie n° 61, f° 217.

¹⁴⁸ Ve svých projevech v Národním shromáždění Bidault zdůrazňuje dosah toho, „co se právě stalo a co neponechává bez důsledků ani mezinárodní situaci, už beztak znepokojivou, ani nejistou rovnováhu světa“, jakož i riziko rychle se zhoršující situace. – Tamtéž, f°s 219–220. Viz též Gerbet, P.: cit. dílo, s. 284.

¹⁴⁹ Američané počítají s oficiální akcí, ale vyčkávají, až se situace v Praze vyjasní. Dbají o to, aby u nekomunistů nevyvolali klamně naději a nezbudili přesvědčení, že situace je beznadějná.

¹⁵⁰ Protestní demarše by nadělala více škody než užitku v tom případě, kdyby Beneš vydržel. Kdyby ustoupil, byl by to nakonec pro Spojené státy políček. Bidault navrhuje místo toho trojstranné prohlášení. Viz FRUS 1948, IV, Eastern Europe, the Soviet Union. US, Government Printing Office, Washington 1974, s. 737–738. Viz též Ullman, W.: The United States in Prague, 1945–1948. East European Monographs, Boulder 1978, s. 153–155.

¹⁵¹ Jako svědectví lze uvést Dejeanův dopis Chauvelovi z 12. března 1948, v němž pranýřuje reálpolitiku SSSR, lituje slabosti západní Evropy a Francie, protože nebyla sjednána „společná obrana“ se Spojenými státy, a vyzývá k urychlenému posílení vojenských pozic evropského Západu. Pokud jde o Bidaulta, ten na začátku března zapřísahá Marshalla, aby „utužil v oblasti politiky a co možná nejrychleji ve vojenské oblasti spolupráci Starého a Nového světa“. – Melandri, P., Vaisse, M.: cit. dílo, s. 81.

Poznámka: Tato studie byla zpracována hlavně na základě Archivů francouzského Ministerstva zahraničních věcí (Archives du Quai d'Orsay), zvláště řada Evropa 1944–1949.